

УДК 338.43:332.142

<https://doi.org/10.31713/ve4202523>

JEL: Q18, Q12, O13

Ляхович О. О. [1; ORCID ID: 0000-0002-6770-7970],

к.е.н., доцент

ПРОДУКТИВНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено вплив врожайності основних зернових, олійних і бобових культур на забезпечення продовольчої безпеки України в умовах економічної нестабільності, кліматичних змін та воєнних викликів. Проаналізовано динаміку аграрного виробництва у 1991–2025 рр. і визначено ключові структурні трансформації аграрного сектору. Особливу увагу приділено наслідкам повномасштабної війни, що проявилися у скороченні посівних площ, зниженні врожайності та порушенні логістики. Обґрунтовано роль врожайності як визначального чинника внутрішнього продовольчого забезпечення та експортного потенціалу. Виявлено основні економічні, кліматичні й технологічні фактори впливу на стабільність агропродовольчого комплексу. Запропоновано напрями підвищення продовольчої безпеки на основі впровадження інноваційних агротехнологій, адаптації до кліматичних змін та євроінтеграції.

Ключові слова: продовольча безпека; аграрний сектор; врожайність; інноваційні технології; кліматична адаптація.

Вступ. Продовольча безпека є ключовим фактором стабільності національної економіки та соціального розвитку, особливо в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів, таких як зміни клімату, військові конфлікти та глобальні коливання світових ринків. Україна, завдяки сприятливим агрокліматичним умовам та традиційно високому рівню розвитку сільського господарства, належить до провідних експортерів зернових та олійних культур у світі. Водночас ефективність забезпечення продовольчої безпеки безпосередньо залежить від рівня врожайності основних агрокультур, оскільки саме від цього показника залежать обсяги виробництва продовольства, внутрішнє забезпечення населення та можливості експорту.

Цьогорічні коливання врожайності зумовлені низкою факторів, включаючи нерівномірність погодних умов, посуху, обмеження доступу до високоякісних насінневих ресурсів та добрив, а також вплив військових дій на посівні площі та інфраструктуру. Зокрема, затримки у збиранні врожаю та підготовці до наступного сезону

створюють додаткові ризики для стабільності аграрного сектору. Разом з тим, підвищення врожайності є критично важливим для компенсування втрат у тваринництві та забезпечення маржинального внеску сільського господарства у валовий внутрішній продукт країни.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Найважливішим внеском у розвиток проблематики продуктивності аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки України, на наш погляд, є роботи таких українських дослідників: О. В. Ольшанської, В. І. Тимкована, О. Нив'євського, П. Мартюшева, С. Кваші, Т. Олійник, А. Жураковської, К. Утенкової та ін. Проте аграрний сектор та продовольча безпека перебувають під впливом численних зовнішніх і внутрішніх чинників, зокрема війни, зміни клімату та структурних перетворень, тому питання підвищення ефективності аграрного виробництва та стабілізації продовольчої безпеки потребують подальших наукових досліджень.

Метою статті є аналіз впливу врожайності основних зернових, олійних та бобових культур на продовольчу безпеку України, а також виявлення ключових факторів, що визначають стабільність агропродовольчого комплексу України. Особливу увагу слід приділити оцінці ролі кліматичних змін, зовнішньоторговельних факторів та інноваційних технологій у підвищенні ефективності виробництва та зміцненні національної продовольчої безпеки.

Основна частина. Економічне зростання України з моменту здобуття незалежності у 1991 році було нерівномірним і значною мірою залежало від зовнішніх чинників, глобальної фінансової кризи 2008 року, а також внутрішнього конфлікту, що розпочався у 2014 році. Протягом останніх двох десятиліть українська економіка пережила періоди економічного піднесення (2004–2008 рр.), спаду (2008–2009 рр.), повільного відновлення (2010–2011 рр.), стагнації (2012–2013 рр.), рецесії (2013–2015 рр.), глибокого падіння (2014–2015 рр.) та подальшого відновлення (з 2015 року до початку повномасштабної війни) [6]. Починаючи з 2022 року, внаслідок війни, національна економіка зазнала безпрецедентного шоку, що проявився у різкому скороченні обсягів виробництва, руйнуванні виробничої та логістичної інфраструктури, зниженні інвестиційної активності.

У 2022 році аграрний сектор України зазнав значних збитків унаслідок збройної агресії Росії. Кількість суб'єктів господарювання, що постраждали від воєнних дій, становила 2 653 одиниці. За цей

період площа ріллі скоротилася приблизно на 1,9 млн га, а площа багаторічних насаджень – на 9 тис. га. Крім того, близько 1 млн га сільськогосподарських угідь потребують обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів, що істотно обмежує їх використання у виробничому процесі [3, С. 67].

Найбільших втрат зазнала галузь рослинництва: у 2022 році обсяги виробництва продукції рослинництва в натуральному вираженні скоротилися на 35–40% порівняно з 2021 роком. Таке зниження було зумовлене скороченням посівних площ унаслідок тимчасової окупації частини територій України, а також нижчою врожайністю основних сільськогосподарських культур порівняно з попереднім роком.

У зазначених умовах аграрний сектор відіграє ключову стабілізуючу роль в економіці країни, забезпечуючи продовольчу безпеку та експортні надходження. Продуктивність українського сільського господарства демонструє значну динаміку протягом останніх років, відображаючи як адаптаційні можливості галузі, так і вплив зовнішніх шоків. Аналіз динаміки врожайності основних сільськогосподарських культур в Україні протягом 1991–2025 років свідчить про істотні зміни продуктивності аграрного сектору та структурні трансформації у формуванні продовольчої безпеки держави (рис. 1).

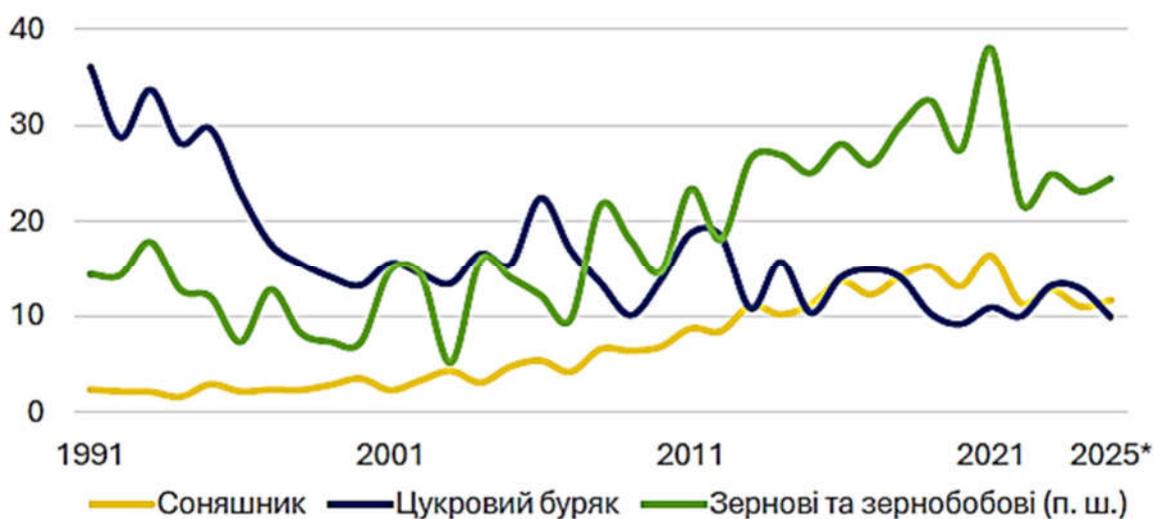

Рис. 1. Урожайність основних сільськогосподарських культур в Україні за період 1991–2025* рр. [2]

* 2025 р. – попередня оцінка Мінекономіки

Так, врожайність соняшнику залишалася низькою у 1990-х роках, проте з середини 2000-х спостерігається стійке зростання, досягаючи піку у 2020–2021 роках, що відображає впровадження більш ефективних агротехнологій та оптимізацію виробничих процесів. Зернові та зернобобові культури також демонструють позитивну динаміку: після коливань у 1990–2010-х роках їх продуктивність стабільно зростала, що свідчить про підвищення ефективності виробництва та зміцнення продовольчої безпеки України.

Водночас врожайність цукрового буряку характеризується стійким зниженням. Такі тенденції пояснюються поєднанням економічних, агротехнічних та екологічних чинників. Зокрема, скорочення площ під цією культурою зумовлено її нижчою рентабельністю у порівнянні з іншими культурами та структурними змінами в галузі, зменшенням кількості цукрових заводів і концентрацією виробництва у певних регіонах.

Разом із тим, варто відмітити, що 2022–2025 рр. характеризуються високою нерівномірністю врожайності через війну, зміни клімату, посухи та обмежений доступ до ресурсів. Так, за цей період врожай зернових і олійних культур становив у середньому лише 70% від пікового рівня 2021 року. Також варто зазначити, станом на листопад 2025 року, наприклад, було зібрано лише 62% посівних площ кукурудзи, тоді як минулого року цей показник становив 88% [2]. Подібні затримки негативно впливають на планування посівної кампанії та прогнозування валового збору продукції.

Офіційні дані Держстату свідчать, що за січень-листопад 2015 року індекс виробництва в сільському господарстві скоротився на 6,6% порівняно з відповідним періодом минулого року, що менше ніж падіння на 12,4% за період січень-жовтень (рис. 2).

Це свідчить про певну стабілізацію виробничої діяльності в аграрному секторі наприкінці року, хоча загальний тренд залишається негативним. Зокрема, скорочення індексу виробництва відображає як вплив зовнішніх економічних та геополітичних факторів, так і наслідки погодних умов, що негативно позначилися на врожайності окремих культур.

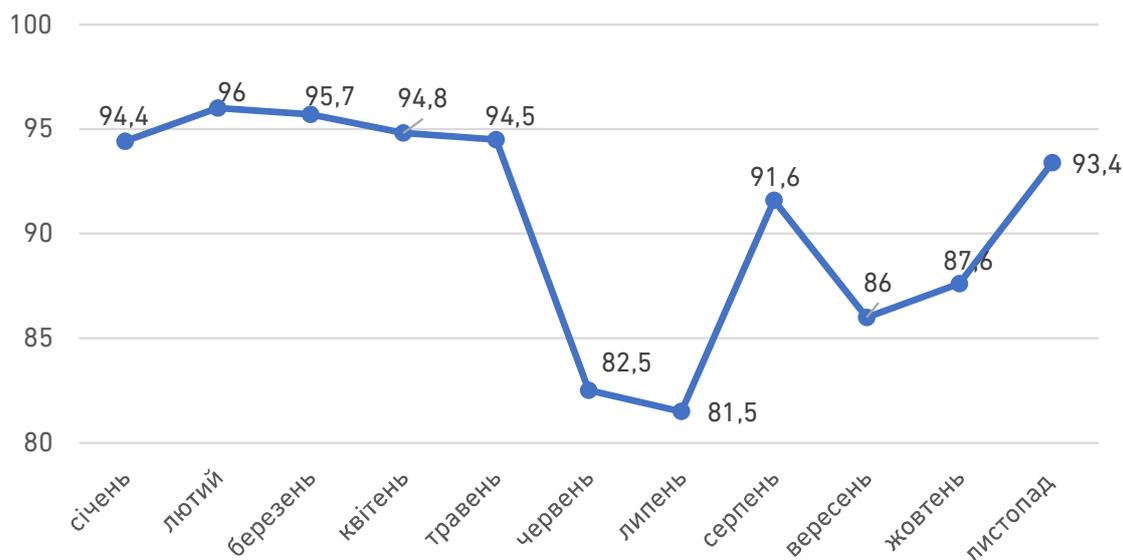

Рис. 2. Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції у січні-листопаді 2025 рр., у % до відповідного періоду минулого року*

* Джерело: побудовано на основі даних Держстату [1]

Географічне розташування України у різних кліматичних зонах сприяє стабільності окремих культур. Так, за даними Центру економічної стратегії урожай пшениці цього року перевищує минулорічний і становить близько 23 млн тонн, незважаючи на певні втрати врожайності озимих культур через посуху, які були компенсовані розширенням посівних площ. Прогнози щодо кукурудзи також оптимістичні: очікуваний урожай – близько 32 млн тонн, що перевищує минулорічний показник [2].

Рівень врожайності безпосередньо визначає здатність країни забезпечувати внутрішні потреби населення в основних продовольчих ресурсах. Цього року урожай зернових культур оцінюється на рівні близько 60 млн тонн, що є вищим показником порівняно з попереднім роком і дозволяє компенсувати скорочення виробництва в тваринництві. Роль сільського господарства та харчової промисловості в економіці залишалася ключовою: у 2024 році вони забезпечували майже 10% ВВП. Таке співвідношення демонструє, що підвищення врожайності рослинництва є ключовим чинником забезпечення маржинального позитивного внеску аграрного сектору у ВВП країни.

Водночас, виробництво олійних культур (соняшник, ріпак, соя) прогнозується нижчим через зменшення посівних площ та зниження врожайності, що створює додаткові ризики для внутрішнього

забезпечення олійними продуктами. Тому стабільність продовольчого забезпечення України потребує комплексного підходу, який включає розвиток тваринництва, оптимізацію посівних структур та підвищення технологічної ефективності рослинництва.

Так, український аграрний сектор традиційно є одним із ключових драйверів зовнішньої торгівлі. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [5], у 2024 році обсяги аграрного експорту країни повернулися до довоєнного рівня, склавши 24,5 млрд доларів США, що становить 59% від загального експорту. Це стало другим історичним рекордом після 2021 року, коли експорт агропродукції досяг 27,7 млрд доларів. Загалом протягом минулого року Україна експортувала 78,3 млн тонн сільськогосподарської продукції.

Структура експорту характеризується значною часткою олійних культур. Так, соняшникова олія посіла провідну позицію, забезпечивши 21% від загального експорту – близько 6 млн тонн на суму 5,1 млрд доларів. Кукурудза також складає 21% експорту, з обсягом 29,6 млн тонн та вартістю 5 млрд доларів. Пшениця забезпечила 15% експортних поставок, що відповідає 20,6 млн тонн на 3,7 млрд доларів.

Іншими ключовими експортними культурами є ріпак (7%, 3,8 млн тонн на 1,8 млрд доларів), соя (5%, 3,4 млн тонн на 1,3 млрд доларів), а також макуха та залишки, що утворюються при переробці рослинних жирів і олій (4%, 4,7 млн тонн на 1 млрд доларів). Така структура експорту свідчить про високий рівень аграрної продуктивності та значну роль України у забезпеченні продовольчої безпеки на світовому ринку.

Натомість ціни на продукцію на світових ринках демонструють значні коливання: у 2025 році середня ціна на пшеницю нижча, ніж минулого року, тоді як ціни на кукурудзу та соняшкову олію зросли. Відновлення квотування української продукції ЄС обмежує можливості експорту вільно від митних бар'єрів, що знижує конкурентні переваги аграрного сектору. Проте вступ України до ЄС відкриває перспективи доступу до фінансування та великих європейських ринків, одночасно вимагаючи адаптації виробництва до європейських стандартів та регламентів.

Отже, роль аграрного сектору у структурі ВВП та зовнішній торгівлі залишається значною, незважаючи на негативний вплив війни. Якщо у 2021 році експорт сільськогосподарської продукції

становив 44% загального експорту, то у 2024–2025 рр. ця частка зросла до приблизно 60%. Водночас війна призвела до замінування земель, втрати фермерських господарств на окупованих територіях та руйнування інфраструктури, що зумовило зниження частки сільського господарства у ВВП з 14% у 2021 році до 10% у 2024–2025 рр.

Результати аналізу показників сталого розвитку сільського господарства свідчать про загальне погіршення його економічного, соціального та екологічного стану. Серед ключових негативних чинників виокремлюються скорочення виробництва основних сільськогосподарських культур і продукції тваринництва, нестабільність фонду оплати праці та зниження продуктивності праці. Структура споживання продуктів харчування в Україні не відповідає раціональним нормам, що створює ризики для продовольчої безпеки. Основними причинами виявлених тенденцій є скорочення кількості малих і середніх сільськогосподарських підприємств та зростання ролі агрохолдингів, діяльність яких орієнтована переважно на короткострокову прибутковість та погіршує стан ґрунту (кукурудза, соняшник), а не націлена на забезпечення сталого розвитку аграрного сектору [4, С. 73].

Поряд з цим зазначимо, що сталий розвиток українського аграрного сектору залежить від здатності адаптуватися до змін клімату та впроваджувати сучасні технології. Використання посухостійких сортів, точне землеробство, цифровізація аграрного виробництва (дрони, системи точного внесення добрив) та розвиток меліорації (зокрема крапельного зрошення) дозволяють підвищувати врожайність та знижувати втрати продукції. Кліматичні зміни впливають на врожайність по-різному у різних регіонах країни: на півдні та сході спостерігаються зниження показників через посуху та руйнування інфраструктури, тоді як на заході та півночі країни урожайність зазвичай вища, що частково компенсує втрати.

Для зміцнення продовольчої безпеки України доцільно реалізувати комплекс заходів, що охоплюють як технологічні, так і стратегічні аспекти агровиробництва. Перш за все, підвищення врожайності ключових культур може бути забезпечене шляхом впровадження інноваційних агротехнологій, модернізації технічної бази сільськогосподарських підприємств та оптимізації систем управління виробництвом. Такі заходи сприятимуть не лише

збільшенню обсягів продукції, а й підвищенню її якості та стійкості до зовнішніх чинників.

Важливим напрямом є диверсифікація посівних площ та аграрних культур. Зменшення концентрації виробництва окремих культур дозволяє знизити ризики, пов'язані з коливаннями погодних умов, шкідниками, хворобами та нестабільністю ринків, забезпечуючи більш стійке та прогнозоване виробництво продуктів харчування. Крім того, диверсифікація сприяє раціональнішому використанню ґрунтових і водних ресурсів, покращенню родючості ґрунтів та зниженню екологічного навантаження. Вона також підвищує адаптивність аграрних підприємств до змін попиту на внутрішньому та зовнішніх ринках, зміцнюючи загальну продовольчу безпеку країни.

Інтеграція до міжнародних ринків, а також адаптація агровиробництва до стандартів Європейського Союзу, відкриває додаткові можливості для залучення фінансових ресурсів, упровадження передових технологій та формування стабільних каналів збуту продукції, що є важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки України. Водночас дотримання європейських технічних, екологічних і якісних вимог сприяє підвищенню конкурентоспроможності української аграрної продукції на світових ринках і зменшенню довгострокових ризиків для розвитку агропродовольчого сектору.

Активне впровадження кліматично стійких рішень, як-от крапельне зрошення, цифровізація агровиробництва, використання посухостійких сортів та оптимізація систем добрив і захисту рослин, дозволяє адаптувати виробництво до змін клімату та підвищити його ефективність у довгостроковій перспективі. Застосування таких підходів сприяє зменшенню виробничих втрат, підвищенню ресурсної ефективності та стабілізації врожайності в умовах зростання кліматичних ризиків, що є важливою передумовою забезпечення продовольчої безпеки.

Висновок з проведеного дослідження. Отже, аналіз впливу врожайності на продовольчу безпеку України дозволяє зробити кілька ключових висновків. По-перше, врожайність основних зернових, олійних та бобових культур безпосередньо визначає здатність країни забезпечувати внутрішні потреби населення та формує експортний потенціал аграрного сектору. Цьогорічне підвищення врожайності зернових культур дозволяє частково

компенсувати скорочення виробництва в тваринництві, забезпечуючи маржинальний позитивний внесок сільського господарства у ВВП України.

По-друге, зовнішньоекономічні чинники, такі як коливання світових цін, відновлення квотування продукції та інтеграція України до ЄС, суттєво впливають на економічну ефективність аграрного сектору. У довгостроковій перспективі виконання європейських стандартів відкриває нові можливості для доступу до фінансування та великих ринків збуту, проте потребує значних інвестицій та модернізації виробничої інфраструктури.

По-третє, технологічні та кліматичні виклики залишаються визначальними факторами стабільності виробництва. Використання сучасних агротехнологій, впровадження посухостійких сортів та розвиток систем меліорації (зокрема крапельного зрошення) здатні підвищити врожайність, знизити втрати та забезпечити більш рівномірний розподіл продукції по регіонах.

Таким чином, врожайність залишається критичним фактором забезпечення продовольчої безпеки України. Комплексний підхід, який поєднує технологічні інновації, адаптацію до кліматичних змін та інтеграцію у міжнародну торгівлю, здатен забезпечити стійкий розвиток аграрного сектору та зміцнити продовольчу безпеку країни.

1. *Індекс сільськогосподарської продукції: експрес-випуск.* Офіційний сайт Держстату. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/indeks-silskohospodarskoyi-produktsiyi-u-sichni-lystopadi-2025-roku-ekspres-vypusk> (дата звернення: 10.11.2025). **2.** Огляд економіки у листопаді 2025. Яким буде врожай і як це вплине на економіку? Центр економічної стратегії. 20 листопада 2025 р. URL: <https://ces.org.ua/ohiad-ekonomiky-ukrainy-u-lystopadi-2025/> (дата звернення: 12.11.2025). **3.** Олійник Т., Жураковська А. АПК у забезпеченні продовольчої безпеки України як основа сталого розвитку. *Молодий вчений*. 2024. № 2 (126). С. 66–72. **4.** Ольшанська О. В., Тимкован В. І. Сталий розвиток сільського господарства та його вpltв на продовольчу безпеку України. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2021. № 4. С. 67–76. **5.** Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/257211.html (дата звернення: 14.11.2025). **6.** Kvasha S., Dibrova A., Nivievskiy O., Martyshev P. Agricultural policy: English version of Chapter 2 in the textbook. Kyiv : National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. 2022. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Chapter_2_Agrocenter.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

REFERENCES:

1. *Indeks silskohospodarskoi produktsii: ekspres-vypusk*. Ofitsiyni sait Derzhstatu. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/indeks-silskohospodarskoyi-produktsiyi-u-sichni-lystopadi-2025-roku-ekspres-vypusk> (data zvernennia: 10.11.2025). 2. Ohliad ekonomiky u lystopadi 2025. Yakym bude vrozhai i yak tse vplyne na ekonomiku? Tsentr ekonomichnoi stratehii. 20 lystopada 2025 r. URL: <https://ces.org.ua/ohiad-ekonomiky-ukrainy-u-lystopadi-2025/> (data zvernennia: 12.11.2025). 3. Oliinyk T., Zhurakovska A. APK u zabezpechenni prodovolchoi bezpeky Ukrainy yak osnova staloho rozvytku. *Molodyi vchenyi*. 2024. № 2 (126). S. 66–72. 4. Olshanska O. V., Tymkovan V. I. Stalyi rozvytok silskoho gospodarstva ta yoho vpliv na prodovolchu bezpeku Ukrainy. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen*. 2021. № 4. S. 67–76. 5. Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/257211.html (data zvernennia: 14.11.2025). 6. Kvasha S., Dibrova A., Nivievskiy O., Martyshev P. Agricultural policy: English version of Chapter 2 in the textbook. Kyiv : National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. 2022. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Chapter_2_Agrocenter.pdf (data zvernennia: 01.12.2025).
-

Liakhovych O. O. [1; ORCID ID: 0000-0002-6770-7970],
Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor

AGRICULTURAL SECTOR PRODUCTIVITY AND ITS ROLE IN ENSURING UKRAINE'S FOOD SECURITY

The article presents a comprehensive study of the productivity of Ukraine's agricultural sector and its role in ensuring national food security under conditions of economic instability, climate change, and wartime challenges. It substantiates that the yields of major cereal, oilseed, and legume crops are a decisive factor in shaping domestic food supply, export potential, and the overall resilience of the agri-food system.

The dynamics of agricultural production over the period 1991–2025 are analyzed, and key structural transformations of the agricultural sector are identified, including the growing role of crop production, increased production concentration, changes in cropping patterns, and rising technological intensity. Particular attention is paid to the impact of the full-scale war, manifested in a reduction of sown areas, declining yields of certain crops, disruptions to logistics chains, landmining of agricultural land, and increased production risks. It is shown that in 2022–2025 the output of cereal and oilseed crops averaged about 70% of the 2021 peak level, posing additional threats to food security.

The study demonstrates that despite significant losses, the agricultural sector remains one of the key stabilizing factors of the national economy, contributing up to 10% of GDP and around 60% of foreign exchange earnings from exports. The main economic, climatic, and technological factors affecting the stability of the agri-food system are identified, including global price volatility, the reintroduction of trade restrictions, intensifying climate risks, and limited access to production resources.

The paper substantiates strategic directions for strengthening Ukraine's food security, including increasing crop yields through the adoption of innovative agrotechnologies, digitalization of agricultural production, the use of drought-resistant varieties, the development of land reclamation systems, diversification of cropping structures, and adaptation of the agricultural sector to European Union standards. It is concluded that a comprehensive approach combining technological innovation, climate adaptation, and European integration processes is a key prerequisite for the sustainable development of the agricultural sector and for ensuring Ukraine's food security in the long term.

Keywords: food security; agricultural sector; productivity; crop yields; climate change; innovative technologies.

Отримано: 11 грудня 2025 року
Прорецензовано: 16 грудня 2025 року
Прийнято до друку: 18 грудня 2025 року